

Als jij gaat, ga dan snel

Michaël Zeeman, een geesteswetenschapper herdacht

Op 27 juli overleed journalist, dichter en literair recensent Michaël Zeeman aan een hersentumor. ‘Michaël Zeeman is afwezig’ stond op 4 juli in de Volkskrant op de plaats waar normaal gesproken Zeemans column stond. Hoofdredacteur van *de Volkskrant*, Pieter Broertjes, noemt Zeemans belezenheid ‘bijna ongeëvenaard in de Nederlandse journalistiek’. Zeeman was de ultieme geesteswetenschapper en gepassioneerd pleitbezorger voor het belang van literatuur, muziek, beeldende kunst en theater voor de samenleving.

Tekst: Sophie Reinders

Alle inspanningen van Zeeman tezamen worden wel ‘één grote erediensdienst voor de literatuur’ genoemd. Hij zat fora en jury’s voor, presenteerde voor de VPRO het tv-programma *Zeeman met Boeken* en interviewde hij gerenommeerde buitenlandse auteurs als Philip Roth en V.S. Naipaul, voor zowel krant als televisie. Daarnaast schreef hij duizenden kritieken en essays. Maar Zeeman was meer dan een ongekend liefhebber van literatuur. Hij mengde zich als columnist in menig maatschappelijk debat. Na de terroristische aanslagen op het World Trade Center in New York schreef hij een essay dat op 14 september in *de Volkskrant* verscheen. Zeemans commentaar was hiermee eerder dan welk internationaal commentaar dan ook, zo stelt Thomas Vaessens in *De revanche van de roman*. Zeeman keert zich tegen het relativisme dat door het postmodernisme in de hand is gewerkt: ‘Globalisering is homonisering, het wegvallen van een gevaarlijke tegenstelling leidde tot het lamme cultuurrelativisme van het ‘anything goes’. Als ik mij niet vergis, is daar nu met een paar rake klappen wel een einde aan gekomen. [...] Aan de sfeer dat er niets op het spel zou staan zolang het maar goed gaat met het postmodernisme en het neoliberalisme, is gewelddadig een correctie toegebracht.’

De titel *Als jij gaat, ga dan snel* is afkomstig uit Zeemans bundel *Verhoudingen, Gedichten*, verschenen bij De Bezige Bij in 1995. Het essay *Hoe de feiten de verbeelding perverteerden* verscheen in de cultuurbijlage *Cicero* in *de Volkskrant* op 14 september 2001. Overige bronnen: *Een kunstpaus gaat naar Rome*, gepubliceerd op 22 april 2002 in *NRC Handelsblad* door Joke Mat; Thomas Vaessens *De revanche van de roman. Literatuur, autoriteit en engagement*. Uitgeverij Vantilt, 2009.

Er staat weer iets op het spel en literatuur – cultuur – heeft in dat spel een belangrijke taak, aldus Zeeman. Er moeten weer boeken geschreven worden die er toe doen, want ‘het is de verbeelding die de gruwelbeelden bevattelijk moet helpen maken. [...] Deze beelden slaan alles wat wij tot nu toe hebben gezien. Zonder ingrijpen van de verbeelding zullen ze onbevattelijk blijven – net als de oorlog van onze ouders waar we al een heel leven over lezen.’ Boeken kunnen ons helpen maatschappelijke zaken bevattelijk te maken en mogelijke oplossingen aan te dragen. Zeeman viel voortdurend het cynisme en de lijdzame berusting aan. ‘Het is aardiger in een wereld te leven waarin intelligentie en nieuwsgierigheid de toon zetten dan in een klimaat waarin alles naar de ratsmodee gaat om-

de cultuurdragers zelf de geesteswetenschappen te verwaarlozen. Wij zouden het geloof in onszelf kwijt zijn geraakt, terwijl ‘alleen een zelfbewuste elite ons [kan] bevrijden van het gevoel van apathie waaraan we collectief ten prooi lijken’. In een interview met Arjen Visser in *Trouw* stelt Zeeman: ‘De uitnodiging om de wereld van de verbeelding binnen te treden, opent de mogelijkheid om je in een ander, of in iets anders te verplaatsen en daardoor een dieper, hoger beeld van de werkelijkheid te krijgen. Iemand die een

Zeeman was de man van de Renaissance en de Verlichting. De wereld was zijn werkterrein.

dat wij zijn uitgeleverd aan krachten die wij toch niet kunnen keren. [...] In dat opzicht heeft het veel besproken ‘einde van de geschiedenis’ het veld moeten ruimen voor een levenslustigheid die erop rekent dat wij de geschiedenis niet alleen ondergaan, maar ook kunnen beïnvloeden’, zo schrijft hij in *de Volkskrant* van 29 januari dit jaar. We moeten voorbij aan het relativisme en de intelligentie mag, nee móet weer het woord nemen.

Volgens Broertjes in een reactie in *de Volkskrant* was Zeeman ‘de man van de Renaissance en de Verlichting. De wereld was zijn werkterrein.’ De nieuwe generatie geesteswetenschappers kan Zeeman als voorbeeld nemen: door haar vakgebied serieus te nemen en de wereld als haar werkterrein te zien. Bij het ontvangen van de Gouden Ganzenveer verweet Zeeman

boek schrijft heeft bij mij een streepje voor. Iemand die een boek leest ook. Ik vind de schrijver of de lezer een interessanter en dus ook een beter iemand. [...] En natuurlijk geloof ik niet dat de kunst een essentiële verheffing van de mensheid tot gevolg heeft, maar de invitatie om van schoonheid je belangrijkste passie te maken is er één om uit de modder te kruipen. En dat lijkt mij een heel goed idee.’ Zeemans eigen boekencollectie telt veertigduizend banden. Zeeman stelde het bij voorkeur zo voor dat wij mensen tijdelijk te gast zijn bij onze boeken, en niet andersom: ‘al die boeken, soms eeuwen oud, mag je welbeschouwd slechts kortstondig de jouwe noemen. Zij zullen er nog zijn als jij zelf bent gestorven.’ Zeemans boekenverzameling is er nog. Zijn columns, kritieken, essays en gedichten gelukkig ook. ■